

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ
ΚΟΜΙΚΣ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ Ι

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

- ▶ Όταν σκέφτεστε το Ολοκαύτωμα / τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, ποιες φωτογραφίες νομίζετε ότι υπάρχουν από αυτό;
- ▶ Ποιος τράβηξε τις φωτογραφίες και ποιος όχι;
- ▶ Τι πιστεύετε: Τι απεικονίζεται και τι όχι;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ): ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου πηγές για τα γεγονότα στην Καρυά. Η εικόνα που έχουμε για τα γεγονότα αυτά διαμορφώνεται από τις 80 περίπου φωτογραφίες από το άλμπουμ του Χανς Ρέσλερ. Η ματιά του φωτογράφου διαμορφώνει επομένως και την αντίληψή μας. Αλλά η ματιά του είναι συγκεκριμένη: είναι Γερμανός πολιτικός μηχανικός και πιστός ναζιστής. Κατά συνέπεια, φωτογράφιζε κυρίως την πρόοδο των κατασκευαστικών εργασιών.

Υπάρχουν πολλά που δεν απεικονίζουν οι φωτογραφίες: τις εμπειρίες των καταναγκαστικών εργατών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από σκληρή εργασία, πείνα, ασθένειες, έλλειψη υγιεινής, φόβο και βία- τις δολοφονίες που διέπραξαν οι Γερμανοί εναντίον των εργατών- την απελπισία τους, αλλά και την αλληλεγγύη που επικρατεί μεταξύ όσων πρέπει να εκτελούν καταναγκαστική εργασία στην Καρυά.

Επειδή κανείς δεν μπορούσε να το φωτογραφίσει: οι Εβραίοι που εκτοπίστηκαν από το γκέτο της Θεσσαλονίκης στην Καρυά έπρεπε να αφήσουν πίσω όλα τα υπάρχοντά τους. Έτσι, κανείς δεν είχε μαζί του φωτογραφική μηχανή και ακόμη και αν κάποιος είχε καταφέρει να περάσει κρυφά μία στο στρατόπεδο, η φωτογράφιση απαγορευόταν.

Αυτή η ανισορροπία είναι χαρακτηριστική για την ιστορία του Ολοκαυτώματος και της καταναγκαστικής εργασίας: υπάρχουν σχεδόν μόνο φωτογραφίες των δραστών πολλών από τα ναζιστικά εγκλήματα. Οι άνθρωποι που έπεσαν θύματα δεν είχαν την ευκαιρία να τραβήξουν φωτογραφίες. Γνωρίζουμε την οπτική τους -αν καθόλου- από συνεντεύξεις, ημερολογιακές εγγραφές, σκίτσα, ζωγραφιές ή μερικές κρυφά τραβηγμένες φωτογραφίες.

Δεν γνωρίζουμε σκίτσα και ζωγραφιές των αναγκαστικών εργατών για την Καρυά, παρά μόνο τις μαρτυρίες των επιζώντων. Ως εκ τούτου, οι διοργανωτές της έκθεσης αποφάσισαν να δημιουργήσουν εικονογραφήσεις και κινούμενα γραφικά μυθιστορήματα με βάση αυτές τις αφηγήσεις. Μπορείτε να βρείτε τις σκέψεις των εικονογράφων στο Μαθησιακό Υλικό II. Προσπάθησαν να μείνουν όσο το δυνατόν πιο κοντά στις αφηγήσεις των επιζώντων. Παρόλα αυτά, κάποια πράγματα επινοήθηκαν, επειδή δεν υπάρχουν φωτογραφίες.

Υπάρχει μια μακρά συζήτηση μεταξύ ιστορικών και άλλων εμπειρογνομόνων σχετικά με το αν τα γεγονότα γύρω από το Ολοκαύτωμα μπορούν να απεικονιστούν με αυτόν τον τρόπο. Ορισμένοι είναι της άποψης ότι είναι καλό και σημαντικό να υπάρχει ένα συμπλήρωμα στις φωτογραφίες που τράβηξαν οι δράστες. Άλλοι είναι της γνώμης ότι αυτού του είδους οι εικασίες είναι λανθασμένες και ότι ορισμένα γεγονότα δεν μπορούν ή δεν πρέπει να απεικονίζονται.

Τι πιστεύετε;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ: Ο ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ

Ο Χανς Ρέσλερ (Hanns Rössler) – γεννημένος στη Νυρεμβέργη το 1905 – εργάστηκε στην κατασκευή αυτοκινητοδρόμων στην Κάτω Φραγκονία πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και γνώρισε τη μελλοντική του σύζυγο Hilde (Χίλντε) (1908–2007) σε ένα δασικό φυλάκιο κοντά στο Bad Brückenau (Μπααντ Μπρύνκενάου). Από τον γάμο δε γεννήθηκαν παιδιά. Ο Ρέσλερ προσχωρεί στο NSDAP (Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα, Εν Ες Ντε Α Πε) το 1930. Κατά τη διάρκεια του πολέμου τοποθετείται στα Βαλκάνια και από το 1942 εργάζεται σε διάφορες τοποθεσίες στην Ελλάδα ως επικεφαλής εργοταξίων για την Οργάνωση Todt (OT, Tot), μεταξύ άλλων στην Καρυά. Μετά τον πόλεμο, ο Ρέσλερ εργάστηκε στην Fränkische Überlandwerk AG (σήμερα N-Ergie AG, Φρένκισε Ύμπερλαντ-βερκ Α Γκε, Εν-εργκί Α Γκε), έναν περιφερειακό προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας στο Roth (Ροτ). Το ζεύγος Ρέσλερ ταξίδευε πολύ, μεταξύ άλλων και στην Ελλάδα. Μέχρι το θάνατό του το 1995, ο Ρέσλερ ζούσε με τη σύζυγό του σε μια μικρή μονοκατοικία στην Freiligrathstraße (Φράιλιχ-ράατ-στράσε) στο Ροτ.

Ως υπεύθυνος εργοταξίου, ο Ρέσλερ φωτογραφίζει τα κατασκευαστικά του έργα. Επικεντρώνεται στην πρόοδο των κατασκευαστικών εργασιών και στην επιτυχή ολοκλήρωσή τους. Αυτό φανερώνει η αντικειμενικότητα με την οποία φωτογραφίζει τους αναγκαστικούς εργάτες: Ο Ρέσλερ δεν έχει κανέναν ενδοιασμό σχετικά με την εκμετάλλευση του ελληνικού πληθυσμού- του φαίνεται φυσιολογικό. Ως υπεύθυνος του εργοταξίου, ο Ρέσλερ είναι υπεύθυνος για τη χρήση καταναγκαστικής εργασίας και επομένως και για τις απάνθρωπες συνθήκες στα εργοτάξια.

Πολλές από τις φωτογραφίες του Ρέσλερ κάνουν την παραμονή του στην κατεχόμενη Ελλάδα να φαίνεται σαν μια τουριστική απόλαυση, την οποία μπορεί να παρουσιάσει περήφανα στην πατρίδα του. Έτσι, τα εγκλήματα που διέπραξαν οι στρατιώτες της Βέρμαχτ στο ελληνικό έδαφος, οι σφαγές, τα θύματα και τα καμένα χωριά, αποκρύπτονται πλήρως.

Η γοητεία που ασκεί στον Ρέσλερ η αρχαία Ελλάδα είναι εμφανής σε πολλές φωτογραφίες: ποζάρει μπροστά από γνωστά αξιοθέατα. Πολλά μέλη των γερμανικών δυνάμεων κατοχής τράβηξαν τέτοιες φωτογραφίες. Σε αρκετές φωτογραφίες, ο Ρέσλερ εστιάζει επίσης στην απλή αρχιτεκτονική ή στα ερειπωμένα κτίρια. Οι φτωχικές συνθήκες διαβίωσης είναι προφανώς σκόπιμα τονισμένες, προκειμένου να φανούν όλοι οι Έλληνες πρωτόγονοι.

Ο Ρέσλερ δεν φαίνεται στις περισσότερες φωτογραφίες. Αυτό υποδηλώνει ότι τις τράβηξε ο ίδιος. Αν πρόκειται, όμως, για ενδιαφέροντα μοτίβα ή σημαντικά γεγονότα, δίνει τη φωτογραφική μηχανή σε κάποιον άλλον για να είναι στη φωτογραφία.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ ΙΙ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:

- ▶ Περιγράψτε την πρώτη σας εντύπωση από το σκίτσο/κόμικ.
- ▶ Ποιες προοπτικές απεικονίζονται;
- ▶ Ποιες είναι οι σκέψεις σας σχετικά με τον τρόπο σχεδίασης των κόμικς/εικονογραφήσεων;
Ποια είναι η εστίαση; Πώς θα περιγράφατε το στυλ;
- ▶ Σας αρέσει το στυλ;
Το βρίσκετε κατάλληλο;
Γιατί (όχι);

ΚΟΜΙΚΣ/ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΟΥ ΕΖΗΣΑΝ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

«Κάποιος προσπάθησε να σπρώξει το βαγονέτο και ο επιστάτης τον σκότωσε με πιστόλι. Υπήρχαν εργοδηγοί που ήταν ακόμη πιο σαδιστές και κάρφωσαν μια ξιφολόγχη στην πλάτη του Εβραίου που έσπρωχνε το βαγονέτο, αφαιρώντας του έτσι τη ζωή.»

Ισάκ Κοένκα

«Δουλεύαμε 12 ώρες μέρα και νύχτα χωρίς διάλειμμα.
Από την πρώτη κιόλας μέρα η δουλειά ήταν πολύ σκληρή,
έπρεπε να κουβαλάμε πέτρες βάρους 200 κιλών.
Την πρώτη κιόλας νύχτα σκότωσαν δύο νέους άνδρες,
θυμάμαι πολύ καλά εκείνη τη νύχτα.»

Σμουέλ Αρδίττη

«Μερικές φορές περνούσαν τρένα με Ιταλούς στρατιώτες και φωνάζαμε »ragnozza, ragnozza« (πανιότα), που στα ιταλικά σημαίνει »ψωμί. Μας πετούσαν λίγο ψωμί, οι Ιταλοί.»

Σαμ Κοέν

«Μας φέρθηκαν τόσο άσχημα που νόμιζα
ότι η Καρυά ήταν η επίγεια κόλαση.»

Ισάκ Κοένκα

«Οι βράχοι ήταν σαν λεπίδες. Δεν μπορούσες να περπατήσεις πάνω τους. Φυσικά, είχα απλά παπούτσια που θα χάλαγαν σε χρόνο μηδέν. Έτσι πήρα τα μανίκια του παλτού μου και τα έβαλα στα πόδια μου. Γιατί αιμορραγούσαν συνέχεια.»

Σαμ Κοέν

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΓΡΑΦΙΣΤΑ

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΣ Jan Wünsche από το στούντιο σχεδιασμού FORM-ID του Βερολίνου για τα κόμικς

Τα κόμικς αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στις μουσειακές εκθέσεις και στο εκπαιδευτικό έργο. Αυτή η μορφή οπτικής αφήγησης, η οποία κυμαίνεται από λεπτομερή σχέδια έως αφηρημένες απεικονίσεις, ανοίγει νέες δυνατότητες για την επαφή με ιστορικά γεγονότα. Στο πλαίσιο των μνημείων ειδικότερα, ωστόσο, πρέπει να θέσουμε στους εαυτούς μας δύο κρίσιμα ερωτήματα: Επιτρέπεται άραγε να οπτικοποιήσουμε εγκλήματα όπως οι σφαγές ή, στην περίπτωσή μας, τα δεινά των Εβραίων καταναγκαστικών εργατών στην Καρυά; Πόσες (εικονογραφικές) ελευθερίες μπορούμε να επιτρέψουμε όταν δημιουργούμε ένα κόμικ βασισμένο σε ιστορικά γεγονότα;

Όπως θα περιμένατε, θα απαντούσαμε στην πρώτη ερώτηση με ένα ηχηρό «ναι». Ωστόσο, αυτό το «ναι» συνοδεύεται από μια μεγάλη ευθύνη εκ μέρους των επιμελητών και των εικονογράφων. Διότι το τι και το πώς προβάλλεται κάτι καθώς και το τι σκόπιμα δεν προβάλλεται είναι εδώ καθοριστικό. Η επιλογή αυτή πρέπει να γίνεται πάντα με σεβασμό προς τα θύματα και με μεγάλη ευαισθησία.

Το δεύτερο ερώτημα είναι κάπως πιο δύσκολο να απαντηθεί. Πρώτον, είναι στη φύση των πραγμάτων ότι ένα σχέδιο έχει κάτι το φανταστικό. Για παράδειγμα, ζωγραφίζουμε ανθρώπους που δεν ξέρουμε ακριβώς πώς έμοιαζαν. Απεικονίζουμε καταστάσεις στις οποίες - δόξα τω Θεώ - δεν ήμασταν εκεί. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται το πραγματολογικό στοιχείο, χωρίς το οποίο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί μια παρουσίαση στο πλαίσιο του μνημείου. Πρώτον, χρησιμοποιήσαμε τις μαρτυρίες των επιζώντων για την πλοκή και ως βάση για τη δημιουργία των σχεδίων. Ενσωματώσαμε επίσης αποφθέγματα απευθείας στα κινούμενα σχέδια και στα κόμικς. Από εκεί και πέρα, βέβαια, το θέμα είναι μια τεράστια ποσότητα λεπτομέρειας: η σωστή στολή, το σχήμα των φορτηγών ή των κομπρεσέρ ή η απεικόνιση των ανταρτών του ΕΛΑΣ, του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού. Σίγουρα δεν είχαν κόκκινο αστέρι στο πηλίκιό τους, όπως στα πρώτα μας σχέδια.

Για την έκθεση «Καρυά 1943», επιλέξαμε σκόπιμα διαφορετικές αφηγηματικές προσεγγίσεις. Από τη μία πλευρά, χρησιμοποιούμε αυτοτελείς αφηγηματικές ενότητες και τις παρουσιάζουμε ως αλληλένδετες δράσεις με τη μορφή σύντομων κινούμενων σχεδίων. Από την άλλη, βασίζομαστε σε μεμονωμένες εικόνες που απεικονίζουν αποσπασματικά τη ζωή, την εργασία και τον πόνο των καταναγκαστικών εργατών στο εργοτάξιο. Η συνολική εικόνα αυτών των τρομερών γεγονότων αναδύεται έτσι μόνο στο μυαλό του επισκέπτη.

Όλες αυτές οι μορφές αναπαράστασης ενώνονται με την εσκεμμένη αποφυγή επινοημένων διαλόγων και κειμένων. Αντίθετα, τα μυθοπλαστικά στοιχεία των σχεδίων αποκτούν την πραγματική βάση και την αυθεντικότητά τους μέσω των αποσπασμάτων των επιζώντων.

Ένα ίσως μάλλον δυσδιάκριτο σχέδιο μου αρέσει ιδιαίτερα σε αυτό το πλαίσιο. Αφού ο Ανδρέας Ασσαέλ ανακάλυψε και αγόρασε το άλμπουμ σε μια υπαίθρια αγορά κοντά στο Μόναχο, άρχισε να μελετάει εντατικά το εύρημά του. Για να αποκτήσει μια καλύτερη εικόνα του εργοταξίου, το σχεδίασε χρησιμοποιώντας τις φωτογραφίες από το άλμπουμ. Στη συνέχεια ενσωματώσαμε αυτό το πρωτότυπο σχέδιό του σε ένα νέο σχέδιο.

Κατά την άποψή μας, τα κόμικς μπορούν σίγουρα να αποτελέσουν μια χρήσιμη προσθήκη στα εκθέματα, τα έγγραφα, τις φωτογραφίες και τα κείμενα μιας έκθεσης.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΟΜΙΚΣ ΚΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

MAUS. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΠΟΙΟΥ ΠΟΥ ΕΠΕΖΗΣΕ.

Art Spiegelmann, Zoobus, Αθήνα 2008.

Ίσως το πιο γνωστό έργο για το Ολοκαύτωμα σε μορφή κόμικς. Στο «Maus», ο Art Spiegelman αφηγείται την ιστορία του πατέρα του, επιζώντα του Άουσβιτς. Οι Εβραίοι απεικονίζονται ως ποντίκια, οι Γερμανοί ως γάτες και άλλες εθνικότητες ως διάφορα ζώα. Το «Maus» θεωρείται ένα από τα πρώτα κόμικς που αναγνωρίστηκαν διεθνώς ως λογοτεχνία και κέρδισε το βραβείο Πούλιτζερ.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ (THE SEARCH).

Από τους Eric Heuvel, Ruudvander Rol και Lies Schippers, Βερολίνο 2010.

«Η αναζήτηση» αφηγείται την ιστορία μιας Εβραίας που, με τη βοήθεια των εγγονών της, αναζητά τα πραγματικά γεγονότα που βίωσε η οικογένειά της κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Το κόμικ δημιουργήθηκε σε συνεργασία με το Ίδρυμα Άννα Φρανκ.

Ο ΜΠΟΞΕΡ, Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΕΡΤΣΚΟ ΧΑΦΤ, ΕΠΙΖΗΣΑΝΤΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

του Ράινχαρντ Κλάιστ, Ηλίβατον, Αθήνα 2016

Αυτό το κόμικ βασίζεται στη ζωή του Hertzko Haft, ενός Εβραίου πυγμάχου που αναγκάστηκε να παλαίψει προκειμένου να ψυχαγωγήσει τους ναζί αξιωματικούς κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος για να επιβιώσει. Μετά τον πόλεμο, έγινε επαγγελματίας πυγμάχος. Ο Kleist αφηγείται την ιστορία του Haft με ασπρόμαυρα σχέδια και εστιάζει όχι μόνο στο Ολοκαύτωμα, αλλά και στη δύσκολη πορεία επιστροφής στη ζωή.

YOSSEL: 19 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1943

του Joe Kubert, Κολωνία 2005.

Σε αυτό το κόμικ, ο Joe Kubert αφηγείται μια εναλλακτική εκδοχή της ζωής του, στην οποία φαντάζεται πώς θα ήταν η ζωή του αν η οικογένειά του δεν είχε φύγει από την Πολωνία για να γλιτώσει από τους ναζί. Η ιστορία διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του γκέτο της Βαρσοβίας. Ο Kubert, ένας από τους πιο γνωστούς Αμερικανούς καλλιτέχνες κόμικς, συνδυάζει φανταστικά και ιστορικά στοιχεία για να δημιουργήσει μια ιστορία αντίστασης και επιβίωσης.

X-MEN: MAGNETO TESTAMENT

Από τους Greg Pak και Carmine Di Giandomenico, Modena 2023.

Αυτό το κόμικ αφηγείται την προϊστορία του γνωστού χαρακτήρα της Marvel, Magneto, και τον παρουσιάζει ως ένα αγόρι από την εβραϊκή κοινότητα στην Πολωνία που επιβιώνει από το Ολοκαύτωμα. Οι εμπειρίες του ως επιζώντα χαρακτηρίζουν αργότερα τον αγώνα του ως υπερήρωα και μαχητή.

AUF DEN SPUREN ROGERS

Florent Silloray, Βερολίνο 2013.

Στο βιβλίο «Στα χνάρια του Ροζέ», ο Florent Silloray αφηγείται την ιστορία του παππού του Ροζέ, ενός Γάλλου στρατιώτη που αιχμαλωτίστηκε από τους ναζί κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί ημερολόγια, επιστολές και αναμνήσεις για να ανασυνθέσει τις εμπειρίες του Ροζέ ως αιχμάλωτου πολέμου και τη δύσκολη επιστροφή του στη Γαλλία. Χρησιμοποιώντας ένα εικονογραφικό αφηγηματικό ύφος, ο Silloray συνδυάζει την προσωπική οικογενειακή ιστορία με μια ιστορική επισκόπηση του πολέμου.

DIE GESCHICHTE VON FRANCINE R.

Από τον Boris Golzio, Βερολίνο, 2021.

Ως νεαρή γυναίκα, η Φρανσίν ήταν μέλος της γαλλικής Αντίστασης από το 1943. Η Φρανσίν συνελήφθη από την Γκεστάπο τον Απρίλιο του 1944. Τελικά μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Ravensbrück (Ράφενσμπρύνκ) και από κει στο Watenstedt (Βάτενστέτ), ένα περιφερειακό στρατόπεδο του στρατοπέδου συγκέντρωσης Neuengamme (Νόιενγκάμε), όπου αναγκάστηκε να εργαστεί σε ένα εργοστάσιο οπλισμού. Το κόμικ βασίζεται στις αναμνήσεις της Φρανσίν P., τις οποίες μοιράστηκε με τον συγγραφέα και εικονογράφο του βιβλίου, Boris Golzio, όταν ήταν 78 ετών.

ICH, RENÉ TARDI, KRIEGSGEFANGENER IM STALAG IIB.

Από τον Jaques Tardi, Ζυρίχη 2013.

Ο Jacques Tardi σχεδιάζει ένα κόμικ βασισμένο στις αναμνήσεις του πατέρα του René Tardi. Εκείνος τον είχε ενθαρρύνει 40 χρόνια μετά το τέλος του πολέμου να γράψει για τη θητεία του σε ένα γερμανικό στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας για Γάλλους αιχμαλώτους πολέμου. Ο Ρενέ πέρασε σχεδόν πέντε χρόνια στην αιχμαλωσία. Αφηγείται τον πόλεμο και την καθημερινή ζωή στο στρατόπεδο με γλώσσα ενίοτε χονδροειδή.

«IM MÄRKISCHEN SAND»

Διαδικτυακό ντοκιμαντέρ των Katalin Ambrus, Nina Mair και Matthias Neumann με κινούμενα σχέδια του Cosimo Miorelli, 2016.

Είναι μια ιστορία φρίκης, αλλά και θάρρους, φιλίας, αλληλεγγύης και αξιοπρέπειας. Το διαδικτυακό ντοκιμαντέρ αφηγείται την ιστορία του τέλους του πολέμου στο Treuenbrietzen (Τρόιενμπρίτσεν), νοτιοδυτικά του Βερολίνου. Στις 23 Απριλίου 1945, η Βέρμαχτ προχώρησε στη σφαγή καταναγκαστικών εργατών από το τοπικό εργοστάσιο πυρομαχικών. 127 Ιταλοί κρατούμενοι στρατιωτικοί πυροβολήθηκαν σε ένα λάκκο με άμμο, τέσσερις επέζησαν ανάμεσα στα πτώματα. Αυτοί αφηγούνται την ιστορία για τις επόμενες γενιές. Η ταινία είναι μια προσέγγιση της ιστορίας του τόπου με πολλούς πρωταγωνιστές και προοπτικές.

**ONLINE ΠΑΙΧΝΙΔΙ «FORCED ABROAD»
ΚΑΙ ΚΟΜΙΚ «JAN BAZUIN. DIARY OF A FORCED LABOURER»**

με εικονογράφηση της Barbara Yelin, Paintbucket Games 2022.

Jan Bazuin. Το «Ημερολόγιο ενός καταναγκαστικού εργάτη» αφηγείται την ιστορία του Jan Bazuin, ενός Ολλανδού καταναγκαστικού εργάτη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος αναγκάστηκε να εργαστεί στη Γερμανία. Βασισμένο στο ημερολόγιό του, το graphic novel, εικονογραφημένο από την Barbara Yelin, παρακολουθεί τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης του Jan, τον καθημερινό αγώνα του για επιβίωση και τη λαχτάρα του για ελευθερία.

ΑΪΒΑΛΙ.

Από τον Solour (Αντώνης Νικολόπουλος), Αθήνα 2014.

Το «Αϊβαλί» είναι ένα ιστορικό κόμικ που ασχολείται κυρίως με την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών του 1922 και τις επακόλουθες τύχες των προσφύγων. Αν και το Ολοκαύτωμα δεν είναι το κύριο θέμα, το βιβλίο πραγματεύεται τη ζωή και τον εκτοπισμό των Εβραίων στην περιοχή του Αιγαίου, η οποία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διώξεων και εκτοπισμών στην ελληνική ιστορία.